

Obraćanje visokog predstavnika Valentina Inzka na Univerzitetu u Pečuhu: “20 godina nakon Dayton: Prošli i budući aspekti”

Vrijedi izgovorena riječ.

Pečuh, 30. septembra 2015. godine

Uvod

Dame i gospodo,

Želim na početku reći da mi je veoma drago što se nalazim u ovom lijepom gradu. Jučer sam kratko obišao grad i zapanjen sam njegovom ljepotom.

Veliko mi je zadovoljstvo biti ovdje danas s vama i razgovarati na temu “20 godina nakon Dejtona: prošli i budući aspekti”.

Dok se približavamo 20. godišnjici Daytonskog mirovnog sporazuma, ima mnogo toga o čemu treba razmišljati i razgovarati.

Prvo što treba reći o Sporazumu je da je on, kao mirovni sporazum, bio izuzetno uspješan. Njegovo najveće postignuće je to što je okončao tri i po godine užasnih sukoba i donio dvadeset godina mira. To je postignuće koje se ne može potcijeniti.

Istovremeno, mir je osnova, polazište za svaku zemlju i njen narod da se razvijaju i ostvare prosperitet.

Još jedan suštinski element Daytonskog mirovnog sporazuma je da on sadrži plan za reintegraciju naroda i institucija u Bosni i Hercegovini.

Aneks 7 Sporazuma, na primjer, pruža garanciju da izbjeglice i raseljene osobe imaju pravo na povratak u predratne domove, a Aneks 4 Sporazuma je i Ustav Bosne i Hercegovine, koji opisuje institucionalnu i upravljačku organizaciju reintegrirane države.

Još jedna važna stvar koju ovdje treba spomenuti je da ovaj sporazum sadrži odredbe za sopstvenu implementaciju. Drugim riječima, on navodi kako obećanu reintegraciju sadržanu u sporazumu pretvoriti u stvarnost.

Važan aspekt ovoga sadržan je u Aneksu 10, kojim se uvodi pozicija visokog predstavnika međunarodne zajednice, koju ja trenutno vršim.

Prema odredbama Mirovnog sporazuma, visoki predstavnik je odgovoran za nadzor nad implementacijom civilnih aspekata Sporazuma, za rješavanje sporova među stranama i za tumačenje Sporazuma kada se pojavi takva potreba. Ovaj mehanizam se pokazao kao važan instrument za međunarodnu zajednicu da osigura da se ovaj Mirovni sporazum poštuje i implementira.

Prošlost

Ova diskusija nosi naslov “20 godina nakon Dejtona: prošli i budući aspekti”, dakle, krenimo sa prošlošću, posebno sa prvih deset godina nakon potpisivanja Mirovnog sporazuma. Htio bih opisati put na kojem je bila ova zemlja u smislu reformi, i šta su organi BiH – uz pomoć međunarodne zajednice – ostvarili.

Suština je u sljedećem: u tom vremenu načinjen je ogroman napredak na implementaciji Mirovnog sporazuma i na izgradnji platforme za ubrzano članstvo BiH u evroatlantskoj porodici.

Na primjer, u ranim danima implementacije Dayton, mnogo napora bilo je uloženo da se osigura sloboda kretanja unutar zemlje. U tom periodu, pod rukovodstvom nekolicine mojih prethodnika, moj Ured je pružao pomoć u stvaranju novih registarskih tablica, ličnih karata i putnih dokumenata za građane Bosne i Hercegovine.

Još jedan važan zadatak je bio kako stvoriti uslove za povratak izbjeglica i raseljenih osoba. Iako broj osoba koje su se u konačnici zauvijek vratile u svoje predratne domove nije bio dovoljan da se ponište rezultati zloglasnog ratnog etničkog čišćenja, međunarodna zajednica je ipak uspjela bar u tome što je omogućila ogromnoj većini građana da vrati svoje predratne domove. Uz ovo su bili vezani i imovinski zakoni, čije donošenje i uspješna implementacija je počela kasnih 90-tih godina.

Još jedno područje u kojem je međunarodna zajednica pomagala u provedbi značajnih reformi pod okriljem Dejtonskog mirovnog sporazuma bilo je područje izgradnje države i institucija.

Kao što sam pomenuo, Dejton je utvrdio plan za nadležnosti i institucije reintegrirane države, ali, naravno, kada je rat završen, mnogo toga je tek trebalo implementirati u praksi.

Uzmimo, na primjer, sektor sigurnosti, u kojem je osnovano nekoliko institucija koje trebaju omogućiti BiH da vrši nadležnosti koje joj pripadaju po Ustavu. To su Državna granična služba, Državna agencija za istrage i zaštitu (ekvivalent FBI u SAD), Služba za poslove sa strancima i Obavještajna agencija BiH. Nakon reformi u oblasti sigurnosti uslijedile su reforme pravosuđa, koje su dovele do osnivanja Državnog suda i Državnog tužilaštva, kao i Visokog sudijskog i tužilačkog vijeća (VSTV). Pravosudna reforma je također iznjedrila i krivično i krivično-procesno zakonodavstvo.

Prelazak sa tri vojske na jednu također je priča o uspjehu u Bosni i Hercegovini, što je donijelo dalju stabilnost u zemlji. Oružane snage BiH su pokazale šta mogu uraditi profesionalni vojnici ove zemlje, bilo u inostranstvu na mirovnim misijama ili kod kuće u spašavanju života u strašnim poplavama u 2014. godini.

Kao što sam rekao na početku ovog razgovora, ekonomija i politika su tijesno povezane. I u ovoj oblasti, reformski zamah je doveo do formiranja državne Uprave za indirektno oporezivanje, koja je imala ključnu ulogu u osiguranju prikupljanja poreza za izvršene usluge.

Ukupan iznos prihoda od indirektnih poreza koji je Uprava za indirektno oporezivanje prikupila od kada je počela sa radom 2005. godine dostigao je nekih 56 milijardi konvertibilnih maraka, ili oko 28 milijardi eura. Ovo je impresivan rezultat, koji pokazuje do koje mjere ova Uprava ostvaruje korist za sve nivoe vlasti u cijeloj državi i tako djeluje u najboljem interesu svih njenih građana.

Što se tiče i ostalih ekonomskih reformi provedenih u okviru Dejtona u prvih deset godina njegove implementacije, tu je i uvođenje jedinstvene bh. valute – konvertibilne marke – i stvaranje Centralne banke, što je donijelo suštinski bitnu monetarnu stabilnost.

Ova i mnoge druge pozitivne reforme koje su realizirane u prvih deset godina provedbe Mirovnog sporazuma su pokazale da su uz dovoljno domaće podrške mogući politički pomaci u okviru Daytonskog sporazuma.

Ovo je nešto što se često zaboravlja u debatama o kompleksnoj i često glomaznoj ustavnoj strukturi koju je Bosna i Hercegovina naslijedila kao dio Mirovnog sporazuma i nešto čega se vrijedi prisjetiti.

Iako se mnogo toga može uraditi da se ustavna struktura Bosne i Hercegovine učini funkcionalnijom, ona se ne može kriviti za sve probleme ove zemlje.

Trendovi i današnja situacija

Nadam se da sam do sada uspio da sa ovih nekoliko grubih poteza oslikam neka od najvećih ostvarenja bh. lidera, uz podršku međunarodne zajednice, u prvoj deceniji poslije rata.

Jedna važna stvar koju je ovdje potrebno napomenuti jeste da uprkos postignućima u oblasti izgradnje države, važno je podsjetiti se da je BiH ostala i ostaje značajno decentralizirana zemlja, gdje značajan dio vlasti otpada na entitete i kantone. Ova vrsta organizacije sama po sebi nije nikakav problem, jer kako sam rekao ranije ona ne sprečava zemlju da postane funkcionalna i uspješna.

Sada bih htio da naglasim to nesrećno iskakanje BiH sa reformskog kursa, koje je počelo oko 2005. godine, kada smo počeli uviđati da ova zemlja počinje da se kreće u suprotnom smjeru, umjesto da dalje gradi na ovim ranim uspjesima.

U Bosni i Hercegovini danas, nezaposlenost je nevjerovatno visoka, korupcija cvjeta, a javne službe su na krajnjim granicama mogućnosti. Krajnji rezultat je da građani umjesto da glasanjem traže promjene odlučuju da napuste zemlju i sada imamo jedan stalan trend napuštanja države.

Koji je razlog za to? Glavni razlog što smo došli do ove tačke jeste to što je politički establišment praktično protraćio posljednju deceniju i nije gradio dalje na platformi koja je utvrđena prije kraja 2005. godine.

Postoji hitna potreba da se uhvati u koštac sa situacijom i počnu realizirati reforme koje će zaustaviti sadašnji trend.

Da bi ovo bilo moguće, mora doći do suštinske promjene načina na koji se vodi politika. Interesi običnih građana konačno moraju doći na prvo mjesto.

Šta pod tim mislim? Šta ne valja sa politikom koja se trenutno vodi u Bosni i Hercegovini? Za one od vas koji ne prate svakodnevnu bh. politiku, najbolji način da to opišem je da se čini da su političke stranke i lideri najčešće više zainteresovani da se održava *status quo* i politička i finansijska korist koju to donosi njima i njihovim pokroviteljima, nego da postignu kompromis i da usvoje reforme koje su potrebne da životi običnih ljudi postanu bolji.

Isviše često izabrani političari ističu podjele, strah i netoleranciju kao izgovor za to što nisu ostvarili značajne promjene.

Tako da iako niko od nas ne osporava da Ustav BiH ne predstavlja najfunkcionalniji ustavni sistem na svijetu, glavni razlog što sistem ne donosi bolje rezultate je taj što ih političari koji rade u tom sistemu uporno ne ostvaruju.

Nakon deset godina stagnacije ogroman je pritisak na političare da promijene pristup i počnu rješavati izazove sa kojima se zemlja suočava.

Posljednjih mjeseci vidjeli smo tračak nade, kada su vlade u BiH usvojile Reformsku agendu zajedno sa EU, u kojoj su navedeni glavni planovi za društveno-ekonomske i druge srodne reforme svih nivoa vlasti tokom njihovih mandata. Taj program podržava međunarodna zajednica.

Još jednom vidimo da su politika i ekonomija tako tijesno povezane. Ideja iza toga je da će značajna ekonomska reforma u konačnici donijeti politički napredak.

Reformska agenda mora biti prioritet i upravo tu međunarodna zajednica očekuje brze, konkretne rezultate.

* * *

Bez obzira na to, ništa nas ne sprečava da paralelno vodimo debate o tome kako bi Ustav Bosne i Hercegovine trebao da se razvija u budućnosti sa ciljem izgradnje koncenzusa o promjenama koje će osigurati stabilnu i prosperitetnu budućnost za građane ove zemlje unutar euroatlanske porodice.

Bilo bi korisno unaprijediti tu debatu i nadam se da današnji razgovori mogu biti korisni u tom smislu.

U svjetlu toga, nisam danas došao ovdje sa planom kako u budućnosti treba da izgleda Ustav BiH, ali želim da dati doprinos toj diskusiji.

Ustav se mora poštovati

Prva i osnovna stvar koju sam obavezan reći, a to se ne bi moralo isticati dvadeset godina nakon Daytonu, je da se Ustav BiH mora u potpunosti i konsistentno poštovati.

To očito nije slučaj sada jer i dalje vidimo *a la carte* pristup Ustavu BiH, u kome stranke biraju šta im se sviđa a ignorišu odredbe koje im se ne sviđaju kada im to odgovara. To je veoma stvaran problem.

Najaktuelniji primjer toga je referendum kojim prijetе vladajući organi u bh. entitetu Republici Srpskoj. Ta inicijativa direktno osporava pravosudne organe na državnom nivou ali i odluke mojih prethodnika donesene tokom implementacije Mirovnog sporazuma.

Osim toga, imamo ustaljeni šablon neprovođenja odluka Ustavnog suda BiH, koje su obavezujuće prema Ustavu. Odluka o Mostaru ili odluka o državnoj imovini iz 2012. posebno se ističu u tom smislu ali ima još puno primjera.

Jednostavno rečeno, Ustav treba u potpunosti poštivati i to nije otvoreno za pregovore.

Novo opredjeljenje da se obezbijedi funkcioniranje sistema

Kao što sam rekao, podloga svega ovoga je prijeka potreba da se ospori sadašnji pristup politici. Potreban nam je potpuno nov pristup, zasnovan na predanosti da se služi građanima a ne samo odabranoj nekolicini. To mora biti praćeno novim opredjeljenjem da se obezbijedi funkcioniranje ustavnog sistema, umjesto što se institucionalni i ustavni mehanizmi zloupotrebljavaju kako bi se blokirale odluke.

Posljednjih deset godina pokazale su da će se potonjim pristupom postići samo jedna stvar: dovešće građane ove zemlje do još većeg siromaštva.

Tako da jedno novo opredjeljenje da se obezbijedi funkcioniranje sistema nije puki detalj, ono je od suštinske važnosti.

Zaista se nadam da će poslanici postići više u usvajanju zakonodavne reforme nego što je to bio slučaj u posljednja dva mandata. Biće to jasan pokazatelj da se gradi novo opredjeljenje da se obezbijedi funkcioniranje sistema.

Ostvarivanje značajnih rezultata nakon tako dugog perioda stagnacije vratiće toliko potrebno povjerenje u politički proces i donijeti nove prilike. Ono što se danas čini nemogućim može biti ostvarivo ukoliko izgradimo povjerenje i promijenimo perspektivu.

Ustav Bosne i Hercegovine je već mijenjan, i opet će biti mijenjan

Nakon deset godina stagnacije polako se razvilo mišljenje koje ima puno ljudi, a to je da je Ustav nedodirljiv i da se nikad ne može mijenjati.

Ne samo da mislim da je to pretjerano pesimistično, nego je jednostavno pogrešno!

Lako se zaboravlja ali Ustav Bosne i Hercegovine nije nedodirljiv, on je već mijenjan.

Amandman koji se odnosio na Distrikt Brčko omogućio je moj Ured a dobio je veliku podršku bez većih neslaganja. Da li se svijet zaustavio zato što je Ustav izmijenjen? Naravno da nije! Štaviše, napravili smo još jedan korak u postizanju još funkcionalnijeg odnosa između Distrikta Brčko i državnih institucija.

Gledajte Ustav drugim očima - fokusirajte se na vrijednosti

Primjer amandmana o Brčkom dovodi me do još jedne stvari koju bih želio reći – a to je potreba da se na ustav i na ustavne promjene gleda na drugi način, tako da se fokus stavi na prava i na vrijednosti.

U Bosni i Hercegovini, tendencija je u prošlosti bila da debatom o ustavu dominiraju sukobljeni stavovi o podjeli nadležnosti, što obično završi zaglavljeno u politici prošlosti.

To očito ne funkcionira, pa zašto ne preuzeti drugačiji pristup? Zašto ne početi od ključnih vrijednosti i principa u Ustavu BiH i upitati se šta se mora promijeniti da to postane realnost za sve građane ove zemlje, bez obzira na to gdje žive i kojoj etničkoj grupi pripadaju.

Pogledajte, na primjer, dugačku listu ljudskih prava i osnovnih sloboda navedenih u članu II Ustava BiH.

Zašto ne bismo razgovarali o tome da li se ova osnovna prava i vrijednosti poštuju ili je neophodno napraviti izmjene? Možda je vrijeme da to postane fokus ustavne debate. Možda je to način da se ustavna debata direktnije veže za nedostatke koje vidimo na terenu u smislu poštivanja osnovnih ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Takav pristup također bi donio nove prilike za direktno angažovanje građana, na ciljan i depolitiziran način, na promjenama koje žele vidjeti u svojoj zemlji kada je riječ o ključnim vrijednostima kao što su vladavina prava, demokratija ili osnovna ljudska prava i temeljne slobode iz člana II.

Možda je to promjena paradigme koju tražimo. Siguran sam da će drugi imati alternativne prijedloge.

Nijedan građanin niti konstitutivni narod nije ugrožen ustavnim promjenama

Još jedna negativna tendencija koju vidimo je zloupotreba ustavnih promjena od strane nekih stanaka u svrhu plašenja stanovništva. Tokom godina stvorena je percepcija da će promjene Ustava BiH na neki način biti prijetnja za opstanak cijelih naroda.

To jednostavno nije tačno. Jedina prijetnja opstanku naroda koji ovdje žive je nastavak politike kakvu smo vidjeli u posljednjih deset godina, iz sasvim jednostavnog razloga što građani – bilo da je riječ o Srbima, Bošnjacima ili Hrvatima – glasaju tako što odlaze iz zemlje.

Ustav daje kristalno jasne procedure za sopstveno mijenjanje, koje sasvim jasno zahtijevaju podršku zastupnika iz sva tri konstitutivna naroda.

Jedini koji imaju razloga za strah od reformi su oni koji imaju interes da se održava *status quo*, a ne može se dopustiti da njihovi interesi beskrajno dugo imaju prednost nad interesima građana ove zemlje.

Dame i gospodo, još jednom ću reći: najveće postignuće Mirovnog sporazuma i Ustava je dvadeset godina mira.

Mir nema cijenu.

Ali on je osnova a ne krajnji cilj.

Dvadeset godina kasnije, sasvim je jasno da nismo dostigli krajnji cilj. Naš posao u Bosni i Hercegovini još nije završen.

Hvala vam na vremenu i nadam se da ćemo razgovarati o svim temama vezanim za ovo koje bi vas mogle zanimati.